

TEISINGUMAS IR TARPTAUTINĖ TEISĖ

Saulius Katuoka

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Tarptautinės ir Europos Sąjungos institutas
Elektroninis paštas skatuoka@mruni.eu

Pateikta 2024 m. rugsėjo 10 d., parengta spaudai 2024 m. lapkričio 8 d.

DOI: 10.13165/JUR-24-31-2-09

Santrauka. Straipsnyje analizuojamas teisingumo reiškinyje jo santykiyje su tarptautine teise. Teisingumo reiškinyje pradėjo formuotis gilioje senovėje. Pirmas iš autorių teisingumo terminą pavartojo Aristotelis. Hugo Grotius teisingumo idėją bandė pagrįsti per teisingo karo prizmę. Šiai dienai teisingumo koncepcija yra tarptautinės teisės mokslininkų akiratyje. Straipsnyje nagrinėjami tokie aktualūs klausimai kaip teisingumo ir tarptautinės teisės santykis. Teigiama, kad tarp šių dviejų reiškinių egzistuoja glaudus ryšys. Išskiriamas labai svarbus šiuolaikinės teisės bruožas – sutartinis teisingumas. Atsakoma į klausimą, ar teisingumas yra tarptautinės teisės šaltinis. Nagrinėjamos teisingumo įsiliejimo į tarptautinę teisę formos. Išskiriamos ir apibūdinamos teisingumo taikymo formos: teisingumas *infra legem*, teisingumas *praeter legem*, teisingumas *contra legem*. Pateikiamos išvados. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad teisingumo idėja formavosi palaipsniui. Galima konstatuoti, kad XVII–XVIII amžiuose teisingumo idėja buvo paplitusi įvairiose valstybėse. Teisingumas tarptautinėje teisėje traktuojamas kaip tarptautinės teisės šaltinis. Norminis teisingumo kaip tarptautinės teisės šaltinio pagrindas yra įtvirtintas Tarptautinio Teisingumo Teismo statuto 38 straipsnyje. Atsižvelgiant į teisingumo koncepciją, kai kurias tarptautinės teisės normas būtina pakoreguoti. Tai padaryti įpareigoja susiklosčiusi tarptautinė situacija.

Raktiniai žodžiai: teisingumas; tarptautinė teisė; tarptautinės teisės šaltinis; sutartinis teisingumas; teisingumas *infra legem*; teisingumas *praeter legem*; teisingumas *contra legem*.

- teisėje, bet ir politikoje, religijoje ir net poezijoje. Šiuolaikinės tarptautinės teisės doktrinoje teisingumo koncepcijos analizei skiriama nemažai dėmesio. Tą patvirtina gausus mokslinių straipsnių, mokslinių studijų ir monografijų teisingumo temomis skaičius.
2. Tarp teisingumo ir tarptautinės teisės egzistuoja glaudus ryšys. Šie du reiškiniai vienas kitą papildo. Tai itin pastebima tarptautinės teisės normų kūrimo procese. Tarptautinės teisės normų kūrėjais yra tarptautinės teisės subjektai – valstybės ir tarptautinės organizacijos. Tarptautinės teisės normos atsiranda šių subjektų valių derinimo procese. Rengiant tarptautines sutartis, ypač daugiašales, neretai laikomasi konsensuso principo. Kiekvienos valstybės pozicija derinama su kitos valstybės pozicija. Šiame procese siekiama pasiekti tinkamiausią tarptautinės teisės normos variantą, kurio pagrindas – teisingumo elementas. Todėl šis procesas įvardytinas kaip „sutartinis teisingumas“. Taigi sutartinis teisingumas yra viena iš pagrindinių tarptautinės teisės ypatybių.
 3. Į klausimą, ar teisingumas yra tarptautinės teisės šaltinis, atsakytina teigiamai. Teisingumo idėja įtvirtinta tarptautinės teisės normose kaip savarankiškas arba papildomas tarptautinės teisės šaltinis. Šis teiginy grindžiamas Tarptautinio Teisingumo Teismo statuto 38 straipsniu, kuris įtvirtina teisingumo idėją per bendruosius teisės principus, taip 38 straipsnio antra dalimi, kurioje nurodyta, kad ginčus galima spręsti vadovaujantis *ex aequo et bono* taisykle. Teisingumo idėja labiausiai realizuota tokiose tarptautinės teisės šakose kaip tarptautinė jūrų teisė, tarptautinė žmogaus teisių teisė, tarptautinė ekonominė teisė, tarptautinė aplinkos apsaugos teisė. Tarptautiniai teismai ir arbitražai savo sprendimais taip pat patvirtina, kad teisingumas yra tarptautinės teisės šaltinis.
 4. Egzistuoja įvairūs keliai, per kuriuos teisingumo idėja realizuojama tarptautinėje teisėje. Dauguma tarptautinės teisės specialistų nurodo, kad teisingumas į tarptautinę teisę įsilieja per:
 - a) konkrečias tarptautines sutartis, kurios įtvirtina teisingumo koncepciją;
 - b) tarptautinę paprotinę teisę, kuri patvirtina teisingumo koncepciją;
 - c) bendruosius tarptautinės teisės principus, išskiriant teisingumo principą iš kitų bendrųjų teisės principų;
 - d) tarptautinių teismų ir arbitražų sprendimus, kuriuose remiamasi teisingumo koncepcija;
 - e) tarptautinės teisės doktriną, vadovaujančių tarptautinės teisės specialistų išvalgas teisingumo koncepcijos srityje.
 5. Tarptautinės teisės doktrinoje visuotinai pripažįstamos tokios teisingumo taikymo formos: 1) teisingumas *infra legem*; 2) teisingumas *praeter legem*; 3) teisingumas *contra legem*. Pirmoji teisingumo taikymo forma išeina iš konkrečių tarptautinės teisės normų. Jeigu norma įtvirtina tam tikrą teisingumo aspektą, jis turi būti taikomas remiantis šia norma. Teisingumas *praeter legem* gali būti suprantamas kaip teisingumas už tarptautinės teisės ribų. Kiekviena teisės sistema susiduria su

reiškiniu, kuris įvardijamas kaip teisės spraga. Tarptautinėje teisėje tai siejama su *non liquet* problema, kada teismas konstatuoja, kad nėra teisės normos, kuria remiantis galima priimti sprendimą. Manytina, kad net ir šiuo atveju teismas privalo priimti sprendimą. Sprendimas gali būti priimtas vadovaujantis bendraisiais teisės principais, reikalui esant vadovaujantis teisingumo principu. Teisingumas *contra legem* taikomas, kai iškyla poreikis pakeisti neteisėną teisės normą. Kai kurie autoriai linkę manyti, kai ši teisingumo taikymo forma susikerta su teisinės valstybės koncepcija. Vienas iš teisinės valstybės požymių – užtikrinti teisės vienybę. Reikia pabrėžti, kad *contra legem* atveju teisingumas stoja ne prieš teisę apskritai, o prieš neteisėną teisės normą. Teigtina, kad šią teisingumo taikymo formą gali taikyti tik tarptautinės teisės normų kūrėjai.

6. Į klausimą, ar gali būti koreguojamos tarptautinės teisės normos per teisingumo prizmę, atsakyтина teigiamai. Būtina pakoreguoti Jungtinių Tautų vienos iš svarbiausių institucijų Saugumo Tarybos formavimo tvarką ir spręsti klausimą dėl vieno iš nuolatinių Saugumo Tarybos narių likimo. Saugumo Tarybos neveiknumas konstatuojant Rusijos agresiją prieš Ukrainą patvirtina faktą, kad turi būti pakoreguota teisingumo koncepcija kalbant apie Saugumo Tarybos narių formavimą ir nuolatinių Saugumo Tarybos narių veto teisės panaudojimą. Nuolatine Saugumo Tarybos nare negali būti valstybė, kurią JTO Generalinė Asamblėja pripažino agresore. Tokios valstybės narystė tiek Saugumo Taryboje, tiek Jungtinėse Tautose turi būti suspenduota.

EQUITY AND INTERNATIONAL LAW

Saulius Katuoka

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *This article analyzes the phenomenon of equity and its relationship with international law. Equity as such began to form in deep antiquity. Aristotle was the first author to use the term 'equity'. Hugo Grotius cultivated equity and tried to justify it through the prism of a just war. Today, the concept of equity is in the sights of international law scholars. The article examines such topical issues as the relationship between equity and international law. It is noted that there is a close connection between these two phenomena. A very important feature of modern law is distinguished: contractual equity. The question of whether equity is a source of international law is answered. Forms of incorporation of equity into international law are examined. The forms of application of equity are distinguished and described: equity *infra legem*, equity *praeter legem*, and equity *contra legem*. Conclusions are drawn. It is pointed out that considering the concept of equity, it is necessary to adjust some norms of international law. The situation obliges us to do so.*

Keywords: *equity; international law; source of international law; contractual equity; equity *infra legem*; equity *praeter legem*; equity *contra legem*.*

Saulius Katuoka, Mykolas Romeris universiteto Teisės mokyklos Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės instituto profesorius, socialinių mokslų (teisė) daktaras. Mokslinių tyrimų kryptys: tarptautinė teisė, tarptautinė jūrų teisė, tarptautinė žmogaus teisių apsauga, tarptautinė viešoji teisė.

Saulius Katuoka, professor at the Institute of International and European Union Law at the Law School of Mykolas Romeris University, doctor of social sciences (Law). Research interests: international law, international law of the sea, international protection of human rights, international public law.